

ETMEYDANI

Osmanlılar zamanında
İstanbul'un Aksaray semtinde
Yeni Odalar adıyla anılan
yeniçeri kışlalarının ortasındaki
meydana verilen isim.

Meydân-ı Lahm veya Lahim Meydanı olarak da bilinen bu yer, Yeni Odalar'da oturan yeniçerilerin yedikleri etin burada dağıtılması sebebiyle bu adı almıştır. Zamanla yaygınlık kazanacak olan bu isim Kanûnî Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) ortaya çıkmıştır. Kanûnî devrinin başlarında, Fâtiḥ Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Yeni Odalar'ı Vezîriâzam İbrâhim Paşa yeniden tanzim ettirirken salhânelerden getirilen etleri ayrı bir kapıdan içeriye aldırarak meydanlık yerde dağıttırmış, daha sonra bu kapıya Et Kapısı denildiği gibi meydana da Etmeydanı adı verilmiş, sonraları kapı da Etmeydanı Kapısı adıyla anılmaya başlanmıştır (BA, MD, nr. 55, s. 126). Ayrıca kasap ve aşçıların namaz kılmaları için burada bir de mescid yaptırılmıştır. Sadece sabah ve akşam namazlarının kılındığı Etmeydanı Mescidi'nde yılda bir defa yeniçerilere çuha dağıtıldığı gün öğle

namazı da kılınırdı. XVII. yüzyıl ortalarında yanan ve devrin Yeniçeri Ocağı ket-hüdâsı tarafından tamir ettirilen bu mescid 1724 Cibali yangınından sonra yeniden yaptırılmıştır. *Hadikatü'l-cevâmi'*-deki ifadelerden Etmeydanı Mescidi'nin halka açık bir ibadet yeri olmadığı anlaşılmaktadır. Yeniçeri Ocağı neferlerinin asıl ibadet yeri Orta Cami diye bilinen büyük mesciddir.

Yeni Odalar'ın en büyük kapısı olan Etmeydanı Kapısı, 1721 yılında Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa tarafından kâgır olarak yeniden inşa ettirilmiş, yanına bir de çeşme eklenmiştir. İbrâhim Paşa bu kapının iç tarafında, her yıl yeniçerilere verilen kaputluk çuhayı koymak için bir mahzenle bu çuhanın kanuna uygun olarak dağıtılmasına nezaret eden yeniçeri ağalarının ikametine mahsus bir de oda yaptırmıştır (Râşid, V, 398-399). Ateşli silâhların yeniçeriler tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlanmasından sonra gerekli barutun imal edildiği ve saklandığı baruthâne de Etmeydanı'nda bulunuyordu. Etmeydanı'nın mumcu dükkânları da meşhurdur. Yeniçerilere üç mum 1 akçeden satılır, "Kânûn-ı Süleymânî" üzere zararı devlet karşıları (Evliya Çelebi, I, 560). Etmeydanı'nda yeniçerilerin tâlim yapmalarına mahsus bir de tâlimhâne vardı. Ocak nizamının bozulmasından önce burada yeniçeri neferleri odabaşlarının nezaretinde tâlim görürlerdi. Yeniçeri ağası da haftada üç gün buraya gelir, nişangâhlara tüfek atışları yaptırır, başarı gösterenleri mükâfatlandırır (Topçular Kâtibi Abdülkâdir Efendi, vr. 52^a, 98^a).

Etmeydanı'nın ortasında "tomruk" denilen kasaphânelerden başka seğırdim aşçılarına mahsus adını meydana alan bir tekke de vardı. Etmeydanı Tekkesi'nin içinde fevkanî bir daire ile, tekkenin karşısında çeşitli vergilerden muaf olarak buraya beratla getirilmiş Rum asıllı hristiyan meydan kasaplarına mahsus (BA, Cevdet-Askerî, nr. 24999) bir başka daire daha yer alıyordu (BA, Cevdet-Askerî, nr. 2131).

Yeniçerilerin et ihtiyacı İstanbul mezbahalarında kesilen küçük ve büyükbaş hayvanlardan karşılanırdı. Fakat zaman zaman görülen et sıkıntısı ve fiyat artışları sebebiyle Fâtiḥ Sultan Mehmed döneminden (1451-1481) itibaren Yedikule Mezbahası'nda kesilen hayvanların etlerinin tamamı da buraya tahsis edilmişti (BA, MD, nr. 55, s. 126). Kapıkulu ocaklarına etin okkası 3 akçeden dağı-

tılır, et fiyatı artsa bile bu rakam değişmez, aradaki fark "zarar-ı lahm" adıyla devlet tarafından karşılanırdı. Kesilen hayvanların etleri otuz kadar beygirle her sabah Etmeydanı'na taşınırdı. Yolda beygirlerin önünden ve arkasından üç beş seğırdim ustası ve kasap koşar, "Savulun!" diye bağırarak halkı dağıtıp yol açardı. Zira et yüklü hayvanların önünden veya arasından geçmek uğursuzluk kabul edildiğinden yasaktı ve bu yasağı çiğneyenler idam edilirdi. Nitekim Esad Efendi'ye göre, yeniçeriliğin ilgasından birkaç yıl önce Yedikule'den beygirlerle yüklenen etler Kocamustafapaşa'daki Çınar Mescidi civarına geldiğinde bu mescidin yaşlı imamının dalgınlıkla hayvanların önünden geçmesi üzerine imamları onu korumak isteyen bazı kişiler idam edilmişti (*Üss-i Zafer*, s. 97 vd.).

Dışarıda kesilen etler buraya getirildikten sonra sekiz kasap dükkânı aracılığı ile her orta veya bölüğün nefer sayısına ve tayın miktarına göre belli ücret karşılığında dağıtıldı. Orta ve bölüklerin etlerini kendi aşçı ustaları teslim alırdı. Etin mezbahadan gelişi ve dağıtımı sırasında bazı merasimler yapılırdı. Seğırdim ustaları kesilmiş semiz bir koyunu kasaplardan birinin kucağına verir, kasap da kışla kapısının iç tarafında ayakta dururdu. Seğırdim usta ve neferleri kışlanın ortasındaki meydanın diğer tarafında hazır oldukları halde, "usta çavuş" denilen seğırdim aşçılarının "meydan şeyhi" adı verilen en büyük üç zâbitinden biri orada bulunan gülbank taşının üzerine çıkarak gülbank çektikten sonra, "Hazır olun ağalar, et geldi,

Seğırdim aşçılarına dair yeniçeri ağasının defterdara bir takrirî (BA, Cevdet-Askerî, nr. 34666)



Mezbahadan Etmeydanı'na beygirle et götüren seğırdim başçavuşu ve ustası ile orta kasabının tasvirî (Ahmed Cevad, levha 7)



bildik bilmedik demeyin" der ve ustalarıyla birlikte oraya et almaya gelen ef-rada hitaben de, "Çardak önünden geç-meyin, pazara ve sokaklara gitmeyin, halk sizi pazara gidiyor sanmasın. Zâ-bitî görünce kaçın, tozluğunuzu indirin, peştemallarınızı çevirin; haydi babam haydi" diye bağırırdı. Daha sonra her bölük ve ortanın etini almak için gelen se-girdimler kucağında kesilmiş koyunu tutan kasaba doğru koşar, ete elini ilk sü-ren bunu kışlasına götürürdü (Ahmed Cevad, s. 208). Bu koyunu bedava ola-rak almak o orta veya bölük için büyük övünç vesilesiydi.

Etmeydanı, özellikle XVII. yüzyıl baş-larından itibaren yeniçeri ayaklanmalarının ilk başlama yeri olarak ün kazan-dı. Yeniçeriler ayaklanma belirtisi ol-mak üzere kışla mutfaklarındaki kazan-ları bu meydana çıkarırlardı, buna "ka-zan kaldırma" denirdi. Yeniçerilere katı-lan öteki Kapıkulu ocaklarının bayrakları da bu meydana dikilir, esnaf takımı ve isyanın teşvikçisi devlet adamları mey-danda kurulan çadırlarda veya meyda-nı çevreleyen yeniçeri odalarında misa-fir edilir, isyan süresince Etmeydanı'nda âdeta bir ordu pazarı kurulurdu. Bu şe-kilde bir olay, 1703 yılında II. Mustafa'nın hal'i ve III. Ahmed'in cülûsuyla so-nuçlanan isyan sırasında meydana gel-miştir. Etmeydanı'nı dolduran âsiler ön-ce Ağakapısı'na ve Bâbüâli'ye yürürler, daha sonra Etmeydanı'na geçerler, bu-radan da Soğukçeşme Kapısı, Bâb-ı Hü-mâyun ve Ahırkapı'yı tutarak Topkapı Sarayı'nı kuşatırlardı. İsyanlar sırasında Etmeydanı çeşitli konuşmaların yapıldı-ğı, nutukların atıldığı ve padişahın ge-len haberlerin duyurulduğu bir karargâh özelliği taşırdı.

Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından bir süre önce ve eşkin-ci* tahririnden sonra Etmeydanı'nın adı Tâlimhâne Meydanı ola-rak değiştirildi (Esad Efendi, s. 70). Mey-dan ise son olarak 1826 Haziranında çı-kan yeniçeri isyanına sahne oldu. Eşkin-ci tahririni yaptırmamak için Etmeyda-nı'nda toplanan yeniçeriler, âdet olduğu üzere kazanlarını meydana çıkarıp Ağa-kapısı'na yağmaladıktan sonra Bâbüâli'yi bastılar. Bu arada kendi taraftarlarını Etmeydanı'na çağırdılar. Ancak diğer Ka-pıkulu ocakları tarafından sarıldılar ve birkaç saat içinde kışlaları top ateşiy-le yerle yer edildi. Böylece Etmeydanı da fonksiyonunu tamamen kaybetti. Bu olay-la ilgili olarak Keçecizâde İzzet Molla'nın yazdığı kıta şöyledir: "Tecemmu' eyledi

Meydân-ı Lahm'e / Edip küfrân-ı ni'met
bunca bâği / Koyup kaldırmadan ikide
birde / Kazan devrildi söndürdü ocağı".

II. Mahmud yeniçeriliği hatırlatan her türlü isim ve unvanı kaldırırken Yeni Oda-lar'ın bulunduğu yere Ahmediye adını vermiş, böylece Etmeydanı adı da tari-he karışmıştır. Meydanın tonozlu kapısı 1930'lu yıllara kadar mevcut iken son-radan ortadan kalkmış, yalnız kapının temel kalıntıları ile iki yanındaki çeşme-lerin yalakları kalmıştır. Bunlar da Va-tan caddesinin 1955-1956 yıllarında ye-niden düzenleniş sırasında kaldırılmış-tır. Etmeydanı'nın ve Yeni Odalar'ın ol-duğu yerde bugün Vatan caddesi, Ahme-diye Karakolu ve hızlı tramvay yolu bu-lunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 55, s. 126; BA, Cevdet-Askerî, nr. 2131, 24999, 34666; *Kavânî-i Yeniçeri-yân*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2068, tür.yer.; Topçular Kâtibi Abdülkâdir Efendi, *Târîh*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2151, vr. 13^a, 52^a, 98^a; Evliya Çelebi, *Seğahatnâme*, I, 560; Râşid, *Târîh*, V, 398-399; Silâhdar, *Nus-retnâme*, II, tür.yer.; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, I, 53-54; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, İstanbul 1293, s. 70, 84, 97-98; Mustafa Nûri Pa-şa, *Netâîcî'l-vukûât*, İstanbul 1327, III, 30; Cevdet, *Târîh*, XII, 162 vd.; Ahmed Cevad, *Târîh-i Askerî-i Osmânî*, İstanbul 1299, s. 28, 31, 207-209; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, 247-249, 453, 548 vd.; Reşat Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*, İstanbul 1964, s. 87-90; Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, 81, 83, 146 vd.; Pakalın, I, 569; *İst. A*, X, 5385-5387, 5393-5394; *TA*, XV, 479-480.



ABDÜLKADİR ÖZCAN

ETRÂF

(الأطراف)

Hadislerin baş tarafından bir kısmı
zikredilmek suretiyle sahâbe adına
veya hadis metinlerine göre
alfabetik olarak düzenlenen
eserlerin ortak adı.

Etrâf "bir şeyin kenarı, köşesi, yanı" mânasına gelen taraf kelimesinin çoğu-ludur. I. yüzyılın son çeyreğinden itiba-ren (VII. yüzyılın sonları) hadis derslerin-de hatırlanması için hadisin baş tara-fından bir kısmının yazıldığı ve bunlara etrâf dendiği bilinmektedir. Bu usul ilk defa İbn Sîrîn tarafından hocası Abîde es-Selmânî'nin (ö. 72/691) derslerinde uygulanmış ve daha sonra yaygınlaşmış-tır (Mustafa M. el-A'zamî, s. 165). IV. (X.) yüzyıldan itibaren genellikle birden fazla hadis kitabındaki rivayetlere kolayca ulaşabilmek için iki nevi etrâf kitabı ya-zılmıştır. Birinci nevi öncelikle hadisle-

rin ilk râvisi olan ashap adına, onlardan rivayette bulunanların çok olması halin-de ayrıca tâbiîn ve tebeu't-tâbiînin ad-larına göre alfabetik olarak düzenlen-miştir. Bu eserler bir çeşit müsned özel-liği arzeder. Ancak müsned türü eserler-de bir rivayetin tamamı verildiği halde etrâf kitaplarında rivayetlerin sadece belli bir kısmı zikredilir. *Kütüb-i Sitte* veya *Şaḥîḥayn* için yapılmış etrâf kitap-larında görüldüğü gibi, bir sahâbinin bu eserlerdeki bütün rivayetleri ve bu riva-yetlerin bütün senedleri bir araya topla-narak eserlerin hangi bölümlerinde geç-tiği tesbit edilir. Hadisin ilk râvilerine göre telif edilen etrâf kitaplarında bir hadisin birçok eserdeki senedlerinin bir araya getirilmesi araştırmacılar için ba-zı kolaylıklar sağlar. Bu sayede o hadisin geçtiği diğer kitapların ayrı ayrı incelen-mesine gerek kalmadığı gibi hadisin sağ-lamlık derecesinin kolayca tesbit edil-mesi mümkün olur. Bunun faydaların-dan biri de bazı senedlerde ayırıcı bir vasfı kullanılmadan meselâ Süfyan veya Hammâd diye zikredilen râvinin diğer senedlerde bu kapalılığın giderilmesi sa-yesinde Süfyan es-Sevri mi, Süfyan b. Uyeyne mi, Hammâd b. Zeyd mi, yoksa Hammâd b. Seleme mi olduğunun belirle-nebilmesidir. Hadisin bütün rivayetlerini birlikte görme imkânı, bir eserin yazımı veya basımı sırasında yapılan hataların tesbitini de kolaylaştırır. Etrâf kitapların-da yer alan hadislerin tanınmış muhad-dislerden kimler tarafından ve eserlerinin hangi bölümünde nakledildiğini, ayrıca bir hadisin hangi kitaplarda bulunduğunu görmek azımsanmayacak bir faydadır. Bugün hadislerin kaynaklarını belirleme-ye imkân veren mu'cemlerin (concordance) henüz ortaya çıkmadığı yıllarda bu hususların tesbiti genellikle etrâf kitap-ları sayesinde mümkün olmuştur.

İkinci nevi etrâf kitapları ise senedle-ri alınmaksızın hadislerin baş tarafın-dan veya tamamını hatırlamaya imkân veren bir kısmından birkaç kelimeyi al-mak, sonra da bu metinleri alfabetik sı-raya koymak suretiyle yapılan çalışma-lardır. Ahmed Muhammed Şakir, Süyûtî'nin mevcut hadislerin tamamını bir araya getirmek için önce kavli hadisleri alfabe-tik olarak toplamaya başladığı, fakat ta-mamlayamadığı *Cem'u'l-cevâmî* adlı eseriyle ondan kısa metinli hadisleri se-çerek meydana getirdiği *el-Câmi'u's-şagîr*'i birer etrâf kitabı saymaktadır. Bu görüş benimsendiği takdirde Kudârî'nin (ö. 454/1062) daha önce telif ettiği